

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI MANTIQUIY FIKRLASHGA
O'RGATISH USULLARI**

Abrayev Madaminbek Bekmurza o'g'li

*O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti, Amaliy matematika va fizika fakulteti
talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning o'ziga xos jihatlari, boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematika darslari orqali mantiqiy fikrlashga o'rgatish metodikasi, mantiqiy fikrlash, mantiqiy masalalarni ishlash yo'llari asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *matematika, boshlang'ich ta'lim, ta'lim-tarbiya, mantiqiy fikr, mantiqiy masala, didaktik o'yin, ta'lim metodi, interfaol metodlar, tafakkur, kichik guruhlarda ishlash, metod, o'quvchi, o'qituvchi, hamkorlik.*

**O'quv qayda bo'lsa, ulug'lik bo'lur,
Bilim qayda bo'lsa, buyuklik bo'lur.**

Yusuf Xos Hojib

Boshlang'ich ta'limni takomillashtirish ta'lim tizimidagi dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Jumladan, boshlang'ich sinf matematika fanini ham o'qitishni, o'rgatishni takomillashtirish zarur.

Hozirgi kunda matematika o'qitish jarayonida o'quvchilarni zeriktirib qo'ymaydigan, ijodiy fikrlash, mustaqil ishlashga yo'naltirigan har xil masalalardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ijodiy qobiliyatning rivojlanishida mantiqiy masalalar alohida o'rin tutadi. Masalalar yechish jarayonida har doim taqqoslash, analiz va sintez, abstraktlash, aniqlashtirish, umumlashtirish induktiv va deduktiv xarakterdagi xulosa chiqarish va shu kabi mantiqiy tafakkur usullaridan foydalaniladi. Har doim tafakkurning mazkur mantiqiy usullari arifmetik masalani yechish yo'llarini topish vositasi sifatida ishlatiladi, o'quvchilar ularni amalda o'zlari tushunadigan shaklda o'zlashtiradilar, ularni qo'llashni o'rganadilar.

Biz mantiqiy fikrlash, mantiq kabi so'zlarni ko'p gapiramiz va tez-tez eshitib qolamiz. Mantiqiy mashqlar bolalarning narsa va atrof-muhit haqidagi bilimlarini

tartibga soladi va ularga to'g'ri fikrlash usullarini o'rgatadi. Mantiqiy masalar ustida ishlash asosida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari shakllanib boradi. Mantiqiy fikrlashni rivojlanishi asosida bolada mustaqil fikr, mulohazalar paydo bo'ladi. Fikrlash yangi g'oyalar va ular ustida ishlash imkoniyatlarini yaratadi. Matematika fanidan o'quvchilarning qiziqishini oshirish uchun qo'shimcha mashg'ulotlarning o'rni katta. Qo'shimcha mashg'ulotlarda odatdagi misol va masalalardan tashqari qiziqarli va mantiqiy masalalardan foydalanilsa, o'quvchining fikrlash doirasi yanada kengayib, matematik bilimlarini amaliyotda qo'llash ko'nikmasi hosil bo'lib boradi. Mantiqqa asoslangan xulosalar chiqarish, matematikaning qiziqarli yo'nalishini belgilaydi.

Mantiqiy masalalarni yechish darsda hamda sinfdan tashqari (to'garak) ishlarda amalga oshirilish mumkin, o'qituvchi o'zining faniga qiziqsa va bu qiziqishni o'z o'quvchilarida ham tarbiyalay olsa, ularda mehnatsevarlik, masalaga qiziqish, masalani yechishga bo'lgan xohish, masalaning yechimini topishga ishonch kabi xislatlarni tarkib toptiradi.

Mantiqiy masalalar o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini faollashtiradigan, ijodiy qobiliyatini shakllantiradigan kuchli vositadir.

Quyida boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tayyorlangan mantiqiy topshiriqlarni ko'rib chiqamiz.

Mantiqiy masalalar

1. Uch dugona Aziza, Iroda va Shahlo turli rangdagi: ko'k, sariq va oq ko'ylaklar kiyib olishgan. Azizaning ko'ylagi oq emas, Irodaniki esa oq ham emas, sariq ham emas, ayting-chi? Har bir qizchanning ko'ylaklari qanaqa rangda?

Javob: Aziza - sariq, Shahlo - oq, Iroda esa ko'k rangdagi ko'ylakda.

2. Sut to'ldirilgan bidon og'irligi 34 kg, yarim to'ldirilgani esa 18 kg. Bo'sh bidon og'irligi esa necha kg?

Javob: Bo'sh bidon og'irligi 2 kg.

3. Munisaning Nodiraga nisbatan bo'yi pastroq, Kamolaning esa Nodiraga nisbatan bo'yi balandroq.

Quyidagi savollarga javob bering?

Kimning bo'yi balandroq - Kamolanikimi yoki Nodiranikimi?

Qizchalarni bo'yiga qarab yozib chiqing.

Yechimi: Kamola, Nodira, Munisa.

4. Tarozining bir pallasida katta karam, ikkinchi pallasida esa 2 kilogrammli tosh va kichik karam. Tarozining muvozanatda. Katta karam massasi kichik karam massasiga nisbatan qancha ko'p?

Javob: 2 kilogramm

5. Ikki litrlik bankadan va 5 litr suv sig'adigan choynakdan foydalanib, qaysi yo'l bilan vodoprovoddan 6 litr suv olish mumkin?

Javob: bankaga 2 litr suv olib, choynakka quyamiz, yana bankaga 2 litr suv olib choynakka quyamiz va bankaga yana 2 litr suv olamiz.

6. 25 ta sportchining maykalarida ularning tartib raqamlari yozilgan. Qanaqa raqamlar ko'proq-toq parimi yoki juftlari va nechtaga ko'p?

Javob: juft raqamlar 12 ta, toqlari esa 13 ta ko'p, ular 13 ta.

7. To'tiqushning tayoqchasi filchaning tayoqchasidan uzunroq, ammo bo'g'ma ilonning tayoqchasidan qisqaroq, martishkaning tayoqchasi esa filchaning tayoqchasidan qisqaroq. Tayoqchalarning uzunligi kichrayishi darajasiga qarab tayoqchalar egalarining nomini ayting?

Javob: Bo'g'ma ilon, to'tiqush, filcha va martishka.

8. Onasining yoshi qiznikidan 3 marta katta, ular birgalikda 48 yoshda. Onasi necha yoshda va qizi necha yoshda?

Javob: Onasi 36 yoshda, qizi esa 12 yoshda

Mantiqiy savollar

1. To'rtburchak shakldagi xonaning har bir burchagida bittadan mushuk o'tiribdi. Har bir mushukning qarshisida uchtdan mushuk o'tiribdi. Xonada hammasi bo'lib nechta mushuk o'tiribdi ?

(Javob: 4 ta mushuk)

2. Bir qurbaqa 30 m quduqdan kunduz 3 metr yuqoriga kechalari 2 metr pastga harakat etsa, quduqdan necha kunda chiqadi?

(Javob: 28 kunda, chunki oxirgi kuni orqaga harakat qilmaydi!)

3. Daraxtni 4 ta shoxi bor, har bir shoxida yana 4 tadan shoxchalari bor, bu shoxchalar ham yana 4 tadan mayda shoxchalarga bo'lingan va ularni har birida bittadan olma bor, barcha olmalar sonini hisoblang?

(Javob: $4 \cdot 4 \cdot 4 = 64$)

4. Quyon ikki oyog'ida turganda 5 kg kelsa 4 oyog'ida tursa necha kg keladi.
(Javob: 5kg)

5. 80 va 20 sonlarining ayirmasiga 20 ni qo'shing.

(Javob: 80)

6. Daraxt shoxiga 20 ta chumchuq qo'ndi, ulardan ikkitasi otib tushirildi. Daraxtda nechta chumchuq qoldi?

(Javob: qolmaydi)

7. Bir bola ko'chadan 1-so'm pul topib oldi, agar ko'chaga 2 ta bola chiqsa necha so'm topib olardi?

(Javob: 1 so'm)

8. Agar 3 o'nlikni 4 o'nlikka ko'paytirsak qanday son hosil bo'ladi?

(Javob: 1200 soni)

9. 120 ning choragi qancha bo'ladi?

(Javob: 30)

10. Bir gektar necha metr kvadratga teng?

(Javob: 10 000 m²)

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki OTM boshlang'ich ta'lim yo'nalishida matematika o'qitish metodikasi dasturlariga mantiqiy masalalarni shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha bilimlarni kiritish va shu asosda boshlang'ich sinflar uchun yozilgan darslik va qo'llanmalarga alohida bob qilib nazariy va amaliy ma'lumotlar berish kerak. O'quvchilarga ongli bilim, malaka, ko'nikma o'quvchilarga mantiqiy masala, mantiqiy fikrlashni shakllantirish va rivojlantirish asosida amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Turdikulova M.N. Boshlang'ich sinflar uchun matematikadan didaktik materiallar-(metodik qo'llanma) Toshkent-2016 "Tafakkur" nashriyoti.

2. Tolipov O'.Q., Usmanboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. Monografiya. "Fan". Toshkent - 2015.

3. G'afforova T. "Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar".
"Tafakkur" nashriyoti. Toshkent – 2012.